

REDHOUSE, Sir James William
(1811-1892)

İngiliz şarkiyatçısı,
dil bilimci ve lugatçı.

Londra'da doğdu; beş yaşında iken babasını kaybetti. Sekiz yaşında, erkek çocuklarını denizcilğe hazırlamak için eğitim veren bir yetimler okuluna yerleştirildiyse de birkaç yıl sonra disiplinsizliği yüzünden buradan çıkarıldı. 1826'da kamarot olarak bir ticaret gemisine girdi ve gemi İstanbul'a uğradığında işini terketti. İstanbul'daki ilk zamanlarıyla ilgili bilgiler hem yetersizdir hem de güvenilir değildir. Bununla birlikte çocuk yaşına rağmen kendini yetiştirmek için büyük çaba harcadığı ve kısa sürede Türkçe öğrenerek Bâbîâlî Tercüme Odası'nda çalışmaya ve Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'da İngilizce dersleri vermeye başladığı bilinmektedir. Türkçe'sini ilerletirken Arapça ve Farsça ile ilgilendi; daha sonra Grekçe, Fransızca ve Almanca öğrendi. 1830-1833 yıllarında Rusya'da bulundu; bir yandan Rusça ve Doğu Türkçesi öğrenirken bir yandan da sözlük çalışmalarıyla meşgul oldu. 1833-1834 kışını Malta'da geçirdi. İstanbul'a döndüğünde İngiltere'ye gönderilen bir askerî öğrenci grubunun danışmanı olarak Londra'da görevlendirildi ve dört yıl orada kaldı. 1838'de tekrar Bâbîâlî Tercüme Odası'na girdi. Ertesi yıl Sadrazam Koca Hüseyin Paşa'ya tercümanlık ve Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye'de hocalık yaptı. 1839-1841 Osmanlı-Mısır krizine Avrupa güçlerinin ortak müdahalesi sırasında Bahriye mütercim-tercümanlığı ile Bahriye Şûrası üyeliğine tayin edildi; verdiği başarılı hizmetlerden dolayı İngiliz ve Osmanlı hükümetleri tarafından ödüllendirildi; Sultan Abdülmecid kendisine İftihar nişanı verdi. 1842'de Bâbîâlî Tercüme Odası'ndaki işine döndü. 1843-1847 yılları arasında, Rusya ve İngiltere'nin aracılığı ile Osmanlı-İran sınırını belirlemek için Erzurum'da toplanan heyette görev aldı. 1851'de Encümen-i Dâniş üyeliğine seçildi. 1853'te Osmanlı hükümetinin kendisine bağladığı yılda 240 pauntluk maaşla emekliye ayrılarak İngiltere'ye döndü ve Dışişleri Bakanlığı'nda Doğu dilleri mütercim-tercümanı olarak çalışmaya başladı; aynı yıl içinde Royal Asiatic Society'nin sekreterliğini üstlendi. 1884'te Cambridge Üniversitesi'nden fahri doktora pâyesi, 1888'de Kraliçe Victoria'dan şövalyelik unvanı (sir) ve nişanı aldı. Londra'da öldü.

Eserleri. Redhouse'un ilk eseri 1830'lu yıllarda, Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan

Arapça ve Farsça kelimeler için hazırlamaya başladığı ve 1842'de tamamladığı iki ciltlik *Müntehabât-ı Lugât-ı Osmâniyye*'dir. İstanbul'da 1269'da (1853) kendi adını koymadan bastırdığı eserini 1289 (1872) yılında genişletilmiş ve yazar adı belirtilmiş olarak tekrar bastırmıştır. 1846'da Paris'te neşredilen *Grammaire raisonnée de la langue ottomane* adlı eseri, o güne kadar Avrupa'da yayımlanan gramerlerde görülmeyen sesli uyumunu sistematik biçimde ortaya koyması bakımından önemlidir. 1855'te Londra'da *The Turkish Campaigner's Vade Mecum of the Ottoman Colloquial Language* yayımlanmış ve onu daha sonra *Turkish Vade Mecum* (London 1877) tamamlamıştır. *An English and Turkish Dictionary* 1857'de Londra'da neşredilmeye başlanmış, 1861'de yine Londra'da daha büyük boyutlardaki *Lexicon, English and Turkish* piyasaya çıkmıştır. Bunun karşılığını teşkil eden Türkçe-İngilizce sözlük ise 1890'da İstanbul'da Amerikan Board Misyoner Heyeti adına A. H. Boyajian tarafından *A Turkish and English Lexicon Shewing the English Significations of the Turkish Terms / Kitâb-ı Meânî-i Lehçe li-James Redhouse el-İngilizî* adıyla yayımlanmıştır. Halen alanlarının en mükemmel örnekleri olarak kabul edilen bu iki sözlüğün 1928 harf devrimine kadar Arap harfleriyle, daha sonra yeni Türk alfabesiyle ve gereken güncelleştirmeler yapılarak devamlı surette yeni baskıları piyasaya çıkmıştır (İngilizce-Türkçe: 40. baskı [2007]; Türkçe-İngilizce: 26. baskı [2007]).

Redhouse 1864'ten itibaren çok geniş hacimli iki sözlük üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bunlardan biri her kelimenin Türkçe, Arapça, Farsça veya Avrupa dillerindeki kökenini veren Türkçe açıklamalı *Külliyât-ı Azîziyye fi'l-Lugât-ı Osmâniyye*, diğeri İngilizce açıklamalı Arapça, Farsça, Osmanlıca ve Doğu Türkçesi sözlüğü idi. Ancak Redhouse, Bâbîâlî'den yardım talebine cevap alamayınca 1885'te her iki çalışmasını da yarım bırakmak zorunda kalmıştır. Daha sonra *Külliyât-ı Azîziyye*'nin o zamana kadar hazırladığı ilk beş cildinin müsveddelerini İstanbul'a göndermiştir; fakat bunların nereye ulaştığı ve halen nerede olduğu bilinmemektedir. Diğerrinin müsveddelerini ise British Museum'a başlatmıştır. 1877'de *A Vindication of the Ottoman Sultans' Title of Caliph*, 1879'da *On The Turkish History, System and Varieties of Turkish Poetry* adlı eserleri piyasaya çıkan Redhouse, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinden

ve Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-ʿArifîn*'inden seçtiği metinleri İngilizce'ye çevirerek *The Mesnevi* adıyla 1881'de ve *A Simplified Grammer of the Ottoman-Turkish Language* adlı kitabını 1884'te yayımlamıştır. Ali b. Hasan el-Hazrecî'nin *el-ʿUkûdül-lü'lü'yye fi târîhi'd-devleti'r-Resûliyye*'nin tercümesini giriş, cetveller, haritalar ve indeks ilâvesiyle gerçekleştiren Redhouse (*The Pearl-Strings, A History of the Resûliyy Dynasty of Yemen*, I-III, Leiden-London 1906-1918) ayrıca *Şaşıdetü'l-bürde*'yi İngilizce'ye çevirmiştir (*The Burda, Arabian Poetry for English Readers*, Glasgow 1881, s. 305-318). Bugün İstanbul'da Amerika Kiliseler Birliği'nin Ortadoğu Misyonu'na bağlı ve öncelikle Redhouse'un eserlerinin yayımını sürdürmekle görevli Redhouse Yayınevi adlı bir kuruluş bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sir James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1978, s. X-XII; ayrıca bk. Faruk K. Timurtaş'ın "Redhouse Lügatı", başlıklı tanıtım yazısı; Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, İstanbul 1986, s. 267-271; C. V. Findley, "Sir James W. Redhouse (1811-1892): Making of a Perfect Orientalist", *JAOS*, XCIX (1979), s. 573-600; a.mlf., "Sir James W. Redhouse (1811-1892). Mükemmel Bir Doğubilimcinin Öyküsü" (trc. Nuray Şimşek), *Kebikeç*, sy. 6, İstanbul 1998, s. 211-245.

CARTER VAUGHN FINDLEY

REDİF

(ردیف)

**Manzum eserlerde
kafiyei oluşturan kelimenin
son harfine eklenen harf,
takı, kelime veya kelime grubu.**

Sözlükte "arkadan gelen, takip eden" anlamındaki **redif** kelimesi divan edebiyatında kafiye düzeniyle ilgili bir terim olmuştur. Arap ve Fars edebiyatlarında kafiyei teşkil eden kelimenin son harfine **revî** adı verilir. Arap edebiyatında kafiye-nin revî harfinden önceki harfleri revîye yakınlık derecesine göre **vasıl**, **hurûc**, **ridf**, **te'sis** ve **dahîl** şeklinde adlandırılmış, bu altı harfli kafiye düzenine Fars edebiyatında **kayd**, **mezîd**, **nâire** adıyla yeni kafiye harfleri eklenmiştir. Fars edebiyatında revî harfini vasil, hurûc, mezîd ve nâire harfleri takip eder. Divan edebiyatında bu anlayış benimsenmiş, kafiyei oluşturan harfler revîden önce olmak üzere ridf, te'sis, dahîl, kayd olarak adlandırılmış, revîden sonraki ilk harfe vasil, ikinciye hurûc, üçüncüye mezîd, dördüncü ve ondan sonrakilere nâire adı verilmiştir. Meselâ, "Âşîyân-ı

mürğ-i dil zûlf-i perîşânındadır / Kanda ol-
sam ey perî gönülüm senin yanındadır" (Fu-
zûlî) beytinde revî harfî "perîşân" ve "yan"
kelimelerinin son harfî olan "n" dir. "ı" se-
si harekeyle karşılandığından sonraki ilk
harf olan "n" vasil, "d" hurûc, â (elif) me-
zîd, ikinci "d" ve "r" nâire harfleridir. "Ârı-
zın arz et güle gül-şende zîbâlanmasın /
Serve göster kaddini nâz ile ra'nâlanma-
sın" (Ahmed Paşa) beytinde "lanmasın" ek
halinde ve revîden sonra vasil, hurûc, me-
zîd ve nâire harflerinin bulunduğu bir re-
difdir. "Efendimsin cihanda i'tibârım var-
sa sendendir / Mîyân-ı âşıkanda iştihârım
varsa sendendir" (Şeyh Galib) beytinde
"... im varsa sendendir" sözü hem ek hem
de iki kelimeden oluşmuş rediftir. Bazan
redif baştaki kafiyeyle sonra mısraın ta-
mamını oluşturur: "Safâ-yı aşkı kim anlar
kiminle söyleşelim / Vefâ-yı aşkı kim an-
lar kiminle söyleşelim" (Lâedri). "Seni kav-
linde yalan derler idi gerçek imiş / Ben
inanmazdım inan derler idi gerçek imiş"
(Nevî) beytinin her iki mısraında yer alan
"... derler idi gerçek imiş" bölümü redif-
tir.

Revî harfinden sonraki her şeye redif
denilmesi gerektiğini, böylece vasil, hu-
rûc, mezîd ve nâire tabirlerine ihtiyaç kal-
mayacağını, bunun da zorluğu ortadan
kaldıracağını söyleyen Muallim Nâci redifi,
"mısra veya beyitlerin sonunda revîyi ta-
kip eden ve aynen tekrarlanan bir veya
birden ziyade şey" olarak tanımlamış, ta-
nımdaki "şey" kelimesini "bir harf, bir ke-
lime veya ifade" şeklinde açıklamıştır. Mu-
allim Nâci'nin bu teklifi daha sonra genel
kabul görmüş ve Türk edebiyatı ürünleri-
nin kafiye düzeni tanımlanırken bir ölçü
olarak benimsenmiştir.

Redifli şiirlere "müreddef" denir. Redif
Türk ve İran şiirine özgü bir ses öğesidir.
Arap şairleri redife ilgi göstermemiştir. Re-
difin önemli bir işlevi de divan şiirinde bazı
gazellere ve özellikle kasidelere ad olması-
dır. Necâtî Bey'in "döne döne", Hayâlî Bey'in
"bilmezler", Şeyhülislâm Yahyâ'nın "gönül",
Nedîm'in "kâfir" redifli gazellerinde redif-
ler söz konusu gazelleri adlandırmada kul-
lanılmıştır. Ahmed Paşa'nın "kerem" re-
difli kasidesi "Kerem Kasidesi", Fuzûlî'nin
"su" redifli kasidesi "Su Kasidesi", Bâkî'-
nin "sünbül" redifli kasidesi "Sünbül Kasi-
desi", Sünbülzâde Vehbî'nin "sühan" redifli
kasidesi "Sühan Kasidesi" olarak anılmak-
tadır.

Redifin ek olsun, kelime olsun ilgili her
mısra da hiç değişmeden tekrarlanması
genel bir kuraldır. Bazı şairler zaman za-
man yeni redif denemelerine başlamış-

tur. Necâtî Bey, "Bir yüzü gül gonca-leb
dil-dâr dersin işte sen / Sen güle bülbül
gibi kim zâr dersin işte ben" matla'lı ga-
zelinde "dersin işte"den sonra bir beyit-
te "sen", diğerinde "ben" redifini kullanıp
çift redif denemesi yapmıştır.

Türk halk şiirinin en eski ve en önemli
ses öğelerinden biri olan redife halk şair-
leri kafiyeyle daha çok önem vermişler-
dir. Şiirlerinde yarım kafiye kullanmaktan
doğan yetersiz ses âhengini redifle gider-
meye çalışmışlar, duygu, düşünce ve ben-
zetmelerinde büyük ölçüde rediften fay-
dalanmışlardır. Bazı kaynaklarda halk şii-
rinde redife "döner ayak" denildiği belir-
tilmekteyse de bu adlandırma doğru de-
ğildir. Döner ayak, halk şiirinde aynı sesi
içeren farklı kelimelerle meydana getiri-
len ayak, yani kafiye'dir. Tanzimat, Servet-i
Fünûn ve Fecr-i Âtî şairleri klasik Türk şi-
irinin etkisiyle, Cumhuriyet dönemi şair-
leri de Millî Edebiyat akımı ve halk şiirinin
etkisiyle şiirlerinde redife yer vermişler-
dir. Redif divan ve halk şiirindeki yerini ve
değerini yeni Türk şiirinde tamamen yi-
tirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muallim Nâci, *İstılâhât-ı Edebiyye*, İstanbul
1307, s. 78-86, 177; Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şi-
rinde Türler*, Ankara 1969, s. 37; Yahya Kemal
Beyatlı, *Edebiyâta Dâir*, İstanbul 1971, s. 133-
134; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, İstanbul
1973, s. 78-80; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir
Bilgisi*, Ankara 1983, s. 68-72, 80-82, 91-92; İs-
kender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*,
Ankara 1989, II, 13-15; Doğan Kaya, *Âşık Edebi-
yatı Araştırmaları*, İstanbul 2000, s. 42, 396; Tu-
ran Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimler-
i Sözlüğü*, İstanbul 2001, s. 342-345; "Redif",
TDEA, VII, 301-302; İsmail Durmuş v.dğr., "Ka-
fiye", *DİA*, XXIV, 150-151.

NURETTİN ALBAYRAK

REDİF

(ردیف)

II. Mahmud zamanında sancaklarda teşkil edilen ordu.

Tam adı Redif-i Asâkir-i Mansûre veya
Asâkir-i Redife-i Mansûre olan bu ordu-
nun kuruluş amacı, Yeniçeri Ocağı'nın ilga-
sını (1826) müteakip Asâkir-i Mansûre-i
Muhammediyye adıyla oluşturulan yeni or-
duya destek sağlamak ve halkı uzun süre
mecburi hizmette tutmadan kendi böl-
gelerinde eğiterek iç güvenliği sağlamak-
tı. Sözlük anlamı "arkadan gelen, birinin
ardından giden kimse" olan redif kelimesi
burada "fiilî ve muvazzaf ordunun yede-
ği" (ihtiyatî kuvvet) mânasında kullanılmış-

tır. Bu ordunun en önemli özelliği subay-
larının ve "efrâd-ı redife" denilen erlerinin
dâimî statüde oluşuydu.

Redif askerî teşkilâtı 8 Temmuz 1834'-
te Redif Kanunnâmesi'nin çıkarılmasıyla
oluşturuldu ve gereğinin yapılması Seras-
ker Koca Hüseyin Paşa'ya havale edildi. Ar-
dından redif teşkilâtı kurulacak yerlerin
vali ve mutasarrıfları durumdan haberdar
edildi. *Takvîm-i Vekâyî*'de yeni ordu hak-
kında bilgi verildi, ayrıca redif taburlarının
başına mahallî hânedan ve kişizadelerden
subaylar getirileceği duyuruldu. Kanunnâ-
meye göre her sancakta subaylarıyla bir-
likte 1400'er kişilik dört bölüklü taburlar
kurulacak, nüfusu yeterli olmayanlar civar-
dakilerle birleştirilecekti. Denize kıyısı bu-
lunan kazalardan redif askerî alınmayacak,
bunlar bahriye için ayrılacaktı. Redif aske-
ri adayları yirmi üç-otuz iki yaşları arasın-
da olacak ve kura ile gönüllülerden seçi-
lecekti. Asâkir-i Mansûre'den emekliye ay-
rılanlardan durumu uygun olanlar redif aske-
ri olabilecekti. Sadece savaş zamanında
istihdam edileceğinden barış zamanında
"münâvebe" adı altında mansûreye asker
yazılmayacaktı. Tâlimler nizâmiye askerî
bulunan yerlerde onların zâbitlerinden, bu-
lunmayan yerlerde İstanbul'dan gönderi-
lecek subaylarca yaptırılacaktı. Redif aske-
rlerinin tâlimleri haftada birkaç gün,
kendi köylerinde, zaman zaman büyükçe
nahiyelerde veya kazalarda icra edilecek,
bunlar yılda iki defa büyük tâlime katıla-
caklardı. Elbise, silâh, çanta, matara, aylık
ve tayinatları devletçe karşılanacaktı. Re-
dif erlerine ayda 5 kuruş, zâbitlere ise uy-
gun miktarda maaş verilecekti.

Daha sonra hangi sancaklarda kimler
tarafından ne kadar asker toplanacağı hu-
susunda çalışmalar başlatıldı. Nüfus sayı-
mı yapılmış yerlerin ne kadar redif askerî
çıkartılabileceği hesaplandı, nüfusu yeter-
siz kazalar birleştirildi. Redif birliği kurul-
ması düşünülen yerlerde bu iş mütesel-
lim, mutasarrıf ve valilere bırakıldı. Önce-
likli olarak Anadolu'da Ankara, Çankırı ve
Karahisarısâhib'de (Afyonkarahisar) kuru-
lan redif birlikleri daha sonra Batı, Orta
ve kısmen Doğu Anadolu'nun bazı sancak-
larında teşkil edildi. Rumeli'de ise Selâ-
nik-Serez ve Silistre'de, ardından Gümül-
cine-Niğbolu, Üsküp, Köstendil, Tırhala,
Manastır, Prizren, Filibe gibi yerlere yay-
gınlaştırıldı. Redif askerinin sürekli dene-
tim altında bulundurulabilmesi için jurnal
tutulması usulü getirildi. Buna göre her
tabur sancağının adıyla anılacak, erden
binbaşıya kadar herkesin eşkâl kayıtları
yazılacak ve defterlerden iki nüsha ilgili